

L'ARQUEOLOGIA URBANA A GIRONA: ANTECEDENTS I PERSPECTIVES

M. Aurora Martín i Ortega

Durant molt de temps s'havia suposat que l'origen de la ciutat de Girona era pre-romà, però actualment està ben demostrat que el nucli urbà, és d'època romana. Malgrat això, una visió històrica més àmplia de la gènesi de la ciutat, ha de tenir en compte tots els elements que han estat en la base de la seva formació i desenvolupament.

Girona es troba situada en una zona de pas natural entre la Península Ibèrica/Àfrica i Europa. L'ocupació del territori en què s'assenta i dels seus entorns, avui corresponents a diversos termes municipals, es remonta a l'aparició de l'Home en la zona del NE de Catalunya i així, en una franja que s'estén al llarg d'uns 7 km. de N a S per uns 3 km. d'E a O, resseguint el curs dels rius Ter i Onyar, s'hi troben testimonis de gran part de les cultures que han passat per casa nostra, des del Paleolític Inferior.

Fent un breu repàs als jaciments coneguts podem citar: del Paleolític Inferior, el Puig d'en Roca i Sobre Pedret a Girona, la Pedra Dreta i Campdorà a Sant Julià de Ramis. Del Paleolític Superior, el Cau de les Goges de Sant Julià de Ramis, solutrià i la cova de les Goges, del mateix terme municipal, magdaleniana. Del Neolític, la necròpolis del tipus de «sepulcres de fossa» de Sant Julià de Ramis i Puig d'en Roca. Del Bronze Antic, la cova de Can Simon, a Pont Major. Del Bronze Final, Bell-lloc del Plà i Montilivi a Girona. D'època ibèrica, el poblat de Sant Julià de Ramis, el de la Creueta a Quart, el de Montilivi i la necròpolis de Sarrià de Dalt.

Es constata, doncs, una ocupació humana continuada, encara que amb establiments mòbils, a vegades superposats, des del Paleolític. No és fins a l'època romana que es va ocupar l'elevació que ha donat lloc a la població actual. D'època romana són també dues vil·les establertes en el pla, les de Bell-lloc i Sarrià de Dalt.

Sobre la ciutat romana va anar creixent, sense solució de continuïtat, la medieval i la moderna, que

s'han anat ampliant sobretot cap als costats sud i oest.

Un correcte coneixement del poblament prehistòric, antic i medieval de la zona, de la seva distribució, de les fases d'expansió i regressió, és a dir, de la història de l'Home des de la seva aparició aquí, ha de passar per un estudi planificat i global d'aquesta realitat arqueològica.

A més, cal tenir en compte que tots els jaciments a què ens hem referit cauen dintre l'òrbita d'influència més o menys directa de la ciutat de Girona, i encara que molts pertanyin a d'altres termes municipals, és indubtable que en l'expansió urbana actual de tots ells, el creixement humà i industrial de Girona hi juga un paper important. Per això un pla de protecció arqueològica i d'estudi de l'origen i història de la ciutat, ha de comprendre també el de les restes arqueològiques que quedin en els seus entorns i que no hagin desaparegut ja.

Balanç de l'estat de coneixements actual

L'interès pel passat històric de la ciutat té ja una tradició força llarga. Els primers treballs arqueològics es van iniciar en la segona meitat del S. XIX, consistint aleshores en la recollida de materials antics trobats en obres en el Barri Vell (recordem per exemple la troballa de dues escultures, un baix relleu i un basament de columna en el reompliment de la torre romana, lamentablement enderrocada l'any 1875, que formava part de la fortificació de la porta sud de la ciutat, materials que es varen dipositar en el Museu Arqueològic; i en estudis, com els de Botet i Sisó, o la publicació de les làpides romanes gironines que va fer Hübner).

Les primeres excavacions científiques varen ser les de Serra Ràfols els anys 1930-31, en els entorns de la Porta Rufina i els trams adjacents de la muralla, a la plaça de Sant Domènec. Després d'aquestes, les intervencions arqueològiques han sovintejat, havent-

Porta Romana

hi treballat diverses persones, com ara el Sr. Riuró i molt especialment el Dr. Miquel Oliva. Aquests treballs han consistit bàsicament en salvaments, seguint les necessitats que han anat plantejant les obres d'infraestructura i restauració, i per tant no corresponen a un programa d'investigació, tal com és freqüent, per altra banda, a la major part de les excavacions urbanes que es realitzen en el país. A més, quasi totes han estat realitzades amb medis econòmics precaris i en les desfavorables condicions que comporta la manca de temps i de personal amb que s'han hagut de fer quasi sempre.

Les excavacions han afectat gran part de l'interior del recinte murallat romà de Girona però amb superfícies excavades petites, i també l'exterior. Entre els anys 1959 i 1963, mentre s'urbanitzava el passeig arqueològic, es van fer una sèrie de prospeccions i sondeigs en aquest indret. Els resultats, però, han estat pobres i l'única excavació que els va donar plenament satisfactoris, ja que ha permès datar les muralles, ha estat la de Casa Pastors, actual edifici del Jutjat, feta l'any 1971 a l'interior d'una de les torres que flanquejaven la porta nord o porta de les Gàl·lies. A totes les altres, com ja havia exposat Serra Rafols en les seves publicacions, no hi ha estratigrafies clares i fiables, vàlides i els materials solen presentar-se

barrejats de totes èpoques. Aquest és un fet amb el que cal comptar, desgraciadament, en molts dels treballs que es puguin plantejar en un futur, ja que la pervivència continuada durant dos mil anys i la importància de les construccions medievals ha produït grans moviments de terres.

Un estudi de conjunt, exhaustiu, dels nivells romans identificats i també dels materials dispersos d'aquesta època, trobats en totes aquestes actuacions, el constitueix la tesi doctoral de Josep M. Nolla, titulada *La ciudad romana de Gerunda* que ha permès posar en clar qüestions tan importants com l'origen romà del nucli urbà de Girona, la no existència sota la ciutat romana de vestigis anteriors i la data de construcció de les muralles.

Per la Girona medieval no hi ha un treball semblant, i per això, si bé coneixem la trama urbana, encara vigent en bona part, i els edificis baix medievals, l'etapa alt-medieval és menys coneguda que la romana.

De la ciutat romana se'n coneix bé el perímetre, de planta triangular, per més que diversos trams de la muralla no hagin estat posats al descobert. De l'urbanisme no en sabem res, tret de l'existència d'un *cardo* que es correspondria amb l'actual carrer de la Força i la suposada existència d'edificis públics a la zona de la Catedral i plaça dels Apòstols. Fora del recinte murat s'han efectuat diverses troballes, entre les més significatives de les quals podem esmentar els dos mil·liaris de Palau Sacosta, trobats l'any 1931 i el de Pont Major, la necròpolis del Mercadal, descoberta l'any 1980 i les restes excavades sota Sant Nicolau i pels entorns de Sant Fèlix, que ens demostren l'existència d'una àrea de necròpolis fora de la porta nord.

Miquel Casanelles

El Portal de Sobreportes era la porta Nord de la ciutat

Dels jaciments dels entorns de la ciutat romana, alguns sota barris perifèrics de la Girona actual, la major part han estat excavats, totalment o parcial, ja fa anys i alguns no es conserven. Molts s'han excavat com a salvaments i en d'altres s'hi han fet treballs programats. Els coneixements que en tenim són desiguals, però en general són més coneguts que el jaciment de Gerunda i la majoria han estat publicats.

Legislació aplicable a la protecció dels jaciments arqueològics gironins

La legislació aplicable en matèria arqueològica a Girona és la general vigent, la Llei de Patrimoni de 1933, i no hi ha protecció específica referida a cap dels jaciments.

El Casc antic, com a monument, en canvi, gaudeix de Declaració de Conjunt Històrico-Artístic de caràcter Nacional, Núm. Inv. Nal. D0689C, de data 19 d'agost de 1967. A part d'això, hi ha una sèrie d'edificis, medievals tots, protegits per declaracions puntuals, la primera de les quals és de l'any 1918.

Des de l'any 1983, està protegit també pel Pla Especial de Barri Vell.

Actualment està en vies de tramitació la incoació d'expedient de declaració de jaciment arqueològic del Barri Vell.

Perspectives i possibilitats d'actuació

Durant els més de dos mil anys que té el nucli urbà de Girona, les estructures s'han anat superposant i les noves han destruït en part les antigues. Aquestes destruccions han estat més o menys intenses segons les èpoques, i en ocasions, molt importants.

Ja ens hem referit als grans moviments de terres que va patir alguna de les zones en època medieval, i també durant els segles XV i XVI l'activitat constructiva dins l'àmbit del recinte romà va ser apreciable. Aquests edificis, però, han anat reutilitzant els d'èpoques anteriors com a fonaments, sempre que els ha resultat convenient o com a mínim no els han arrasat de manera total, permetent així la conservació dels vestigis de les diferents fases.

Els mitjans tècnics que tenim ara a l'abast, les noves maneres de construir i les necessitats d'adaptació de les ciutats a les exigències de la vida moderna, han fet que en els darrers anys la situació experimentés un canvi radical que permet que en molt poc temps, a vegades en hores, es pugui arrasar totalment un jaciment arqueològic. Davant d'aquesta situació, és indispensable replantejar-se l'activitat arqueològica urbana a Girona, igual que a tota la resta de nuclis urbans situats sobre jaciments arqueològics.

L'estat actual dels coneixements que tenim sobre la qüestió, ens fa suposar que els resultats no podran ser mai espectaculars, ja que l'enclavament del jaciment romà i medieval dintre un casc urbà en

plena activitat, no permet convertir el lloc en un ampli camp d'excavacions.

De la Girona romana en tenim notícies puntuals. Pràcticament no s'hi han pogut fer excavacions en extensió i quan això ha estat possible, per exemple les de Serra Ràfols a la Caserna d'Alemanys, no han estat recixides per la pròpia mala conservació del jaciment. Aquest fet és inevitable, però en contrapartida disposem d'una metodologia molt més depurada que anys endarrera, que permet extreure molta més informació dels treballs de camp.

És evident que s'ha de continuar, com fins ara s'ha fet, la vigilància i l'excavació, sempre que el cas ho requereixi, de totes les obres d'infraestructura dintre el Barri Vell de Girona, i que s'ha d'intervenir, prospeccionant i en el seu cas excavant sistemàticament, el subsòl de tots els edificis a restaurar.

També és urgent la declaració de Conjunt Històrico-Artístic d'interès arqueològic del Casc Antic.

Tot això, però, no són més que solucions parcials, que encara que són útils i necessàries, no resolen el problema. La solució definitiva ha de passar per la programació de l'activitat arqueològica a nivell global.

En primer lloc s'ha de posar al dia la carta arqueològica de tots els jaciments afectats dintre l'àmbit territorial d'influència de Girona a que ens referim en un principi, amb un estudi de la seva situació actual, que permeti avaluar tot allò que coneixem i que encara no ha estat destruït, protegint el que es consideri convenient preservar, primant l'estudi dels jaciments de més difícil protecció i que es poden veure seriosament amenaçats en un futur pròxim (ens referim molt especialment als jaciments de superfície del Paleolític Inferior).

El respecte a les conseqüències que es derivin de la confecció d'aquesta carta arqueològica és evident que ha d'ésser assumit per totes les institucions responsables, i aquí hi han de jugar un paper primordial els municipis afectats, que seran en darrer terme els que tindran a les seves mans la possibilitat de controlar directament el territori. S'ha de preveure l'aparició de nous llocs arqueològics, mantenint la carta al dia i sobretot arbitrànt solucions ràpides que evitin d'una banda perjudicis als propietaris i de l'altra la possibilitat de destrucció o degradació del jaciment.

En segon lloc és urgent la col·laboració d'algun arqueòleg en la programació de les actuacions urbanístiques municipals de Girona, cosa que permetria preveure amb la suficient antelació els treballs arqueològics previs, evitant la precipitació i la manca de temps habituals amb què s'han hagut de realitzar. L'arqueòleg a més, podria jugar un paper positiu a l'hora d'evitar el perill d'uniformització que corre la ciutat, tot conservant el caràcter propi que li és consubstancial, si no volem arribar a la seva

despersonalització amb intervencions arbitràries sobre el teixit urbà.

Per portar a bon terme aquests dos objectius, és necessari poder comptar amb un equip permanent, al front del qual hi ha d'haver un arqueòleg, i que estigui dotat dels medis econòmics, humans i materials suficients.

En la ment de tots els coneixedors del tema hi ha la intervenció que sofrí no fa gaires anys una àmplia zona del subsòl gironí, el passeig arqueològic, en el que els intensos moviments de terres que va comportar la seva urbanització i que van afectar profundament els nivells fora muralla, haurien d'haver anat acompanyats d'un previ estudi arqueològic i no de cales i sondeigs aïllats, fets per personal benevolent i sense medis. O més recentment, la destrossa que l'any 1977 es va fer en els soterranis de l'Institut Vell, una de les superfícies excavables més grosses de què s'ha disposat en els darrers anys a Girona, i en la qual, quan hi varen poder intervenir els tècnics, el jaciment havia estat pràcticament buidat.

L'existència d'un equip arqueològic treballant permanentment a la ciutat, hauria evitat aquestes desfetes amb tota seguretat.

El correcte compliment de les condicions exposades ha de portar necessàriament a un millor coneixement del passat de la ciutat i el seu entorn i de les vicissituds del seu desenvolupament històric.

Finalment, és fonamental la difusió a nivell popular dels treballs que es facin, per tots els medis possibles: publicacions de divulgació, exposicions en els museus de Girona, i en el cas que es trobi alguna zona arqueològica que conservi els suficients vestigis per donar informació clara, deixant-la oberta a la visita del públic. Tot això contribuiria a la creació d'un estat d'opinió més favorable a l'activitat arqueològica, que sempre ha estat vista com una cosa reservada a uns pocs iniciats, permetent-li desenvolupar una important tasca social.

M. Aurora MARTÍN i ORTEGA
Cap del Centre d'investigacions
Arqueològiques de Girona

Bibliografia consultada

Archéologie urbaine. Actes du colloque International de Tours. 1980-1982.

FUSES, J. i altres: *Guia d'arquitectura de Girona*. Delegació de Girona del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. 1980.

OLIVA PRAT, M.: *Excavaciones arqueológicas en la provincia de Gerona en 1973* a «Noticiario arqueológico Hispánico. Prehistoria», n. 5, Madrid, 1976.

NOLLA BRUFAU, J. M.: *La ciudad romana de Gerunda*. Universitat Autònoma de Barcelona, 1978.

PERICOT, Ll. i altres: *La labor de la Comisaría de excavaciones arqueológicas de Gerona durante los años 1942-1948* a «Informes y Memorias de la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas» n. 27, Madrid, 1952.

SERRA RÀFOLS, J. de C.: *Les muralles ibèriques i romanes de Girona* a «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans» MCMXXVII-MCMXXXI

Excavaciones en las murallas romanas de Gerona a «Memorias de los Museos Arqueológicos provinciales», n. 7, 1942, III Madrid, 1943.

Excavaciones en Gerona a «Memorias de los Museos Arqueológicos provinciales», 1941, II Madrid, 1942.